

Владислав ГУНТИК

ТЕМА ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ОПОВІДЯХ

В статті проаналізовані особливості оповідей про АТО. У процесі аналізу була здійснена спроба сформувати класифікацію оповідей про АТО за їх тематичним наповненням. Оповіді бойових дій – ця тематична група вважається найбільшою, що і засвідчують зібрані нами матеріали. Побутові оповіді також займають вагоме місце, це оповіді про буденне життя солдатів і людей в зоні АТО в ті проміжки часу, коли затихають кулі над головами. Суспільно-політичні – оповіді на суспільно-політичну тематику виокремлюються в фольклорі й раніше, зараз же вони доповнюються новими темами, проблемами. Оповіді гумористичного змісту, за час АТО зібрані анекдоти, комічні розповіді солдатів, які траплялися з ними. Розмаїта система романтичної оповідальної символіки, що використовує не лише характерні народнопісенні образи, але й генерує власні, імовірно, і є стимулом до постановки питання про ступінь використання військової тематики у процесі оповідального народного творення.

Ключові слова: українські народні оповіді, АТО, тематика, фольклористика, класифікація, неказкові жанри, оповідання, тематичний принцип, дослідження, актуальність.

Постановка проблеми. Історія українського народу, починаючи ще з часів Гетьманщини і до сучасності, дуже не проста і терниста, адже на долю наших співвітчизників випало немало випробувань та нещасть. Ці темні плями нашої

історії не могли не відбитися у свідомості народу, з покоління в покоління інтерпретуючись у різні форми усної і писемної творчості, що до нас дійшли у вигляді оповідального фольклору. Різноманіття видів усної народної творчості на воєнну тематику дало змогу багатьом письменникам почерпнути для себе нові мотиви, нові сюжети та знайти нових героїв, що є близькими для кожного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оповіді на воєнну тематику цікавлять дослідників уже не одне століття. Звісно, протягом усього цього часу оповіді розглядалися в різних аспектах: історико-генетичному, типологічному, культурологічному тощо. Часто розповіді очевидців давали чіткішу інформацію, бо саме народ став учасником усіх подій, очима і вухами тих часів, хранителем цієї інформації. Теоретичні аспекти оповідань як фольклорної спадщини народу докладно розроблені в працях не тільки зарубіжних, а й вітчизняних дослідників, зокрема Н.Шумади, І.Кімаковича, С.Мишанича, М.Дмитренка, С.Бисикало, Ф.Борщевського.

У науці закріпилась думка, що «до сучасних оповідань належать передусім особисті спогади або розповіді про події і факти, які мали місце в житті рідних, односельців, знайомих оповідача. Сюжет оповідання будується здебільшого на одному епізоді чи містить ланцюг епізодів (у спогаді), об'єднаних тематично й асоціативно. Предметом зображення можуть виступати як побутові, щоденні справи, так і значні події, що зачіпають інтереси певного колективу, району, регіону та всього народу» [3, 17 – 21]. Тобто кожен драматично чи емоційно розказану оповідь, яка містить певні узагальнення і точку зору самого оповідача, можна вважати зразком народного оповідання.

Проте у фольклористиці довго велась дискусія, чи вивчати такі усні оповіді як явище фольклору, а тим більше, чи виокремлювати їх як окремий жанр. Наприклад, Л. Ємельянов заперечував їхню художню природу і вважав лише «продуктом більш-менш осмисленої роботи людського мовлення» [5, 130]. Азбелєв відстоював ту ж позицію: «Так звані оповідання не можуть бути віднесені до фольклору, оскільки не становлять фактів суспільної свідомості».[5, 129] Класифікація на-

родних оповідань — питання досить складне і до сьогодні ще не вирішене. Велика строкатість і тематична розмаїтість текстів зумовлює труднощі у визначенні принципів класифікації.

Мета статті. На сьогодні, коли відкинуто всі ідеологічні нашарування минулого, потрібно переглянути існуючі принципи поділу та створити нову класифікацію.

Виклад основного матеріалу. Як одну з можливих, науковці пропонують класифікацію на основі тематично-хронологічного принципу. 1. Історичні оповідання 1) оповіді доби козаччини; 2) оповіді доби національно-визвольних рухів 17—18 ст. (Коліївщина, Гайдамаччина, опришківський рух); 3) оповідання про національно-визвольні рухи першої половини 20 ст. (Січові стрільці, УГА, УПА); 4) оповідання періоду встановлення на українських землях радянської влади (громадянська війна, колективізація, неп, голодомор, II Світова війна); 5) оповідання післявоєнної доби (сталінсько-брежнєвські репресії, хрущовська відлига, дисидентський рух, війна в Афганістані); 6) сучасні події (Майдан, АТО) [4, 118–119].

2. Суспільно-побутові оповідання: 1) заробітчанські (наймитські, робітничі); 2) емігрантські; 3) солдатські (рекрутські, вояцькі); 4) церковно-клерикальні; 5) з життя інтелігенції; 6) тюремно-таборові; 7) студентські; 8) туристські та ін.

3. Родинно-побутові: 1) про кохання, дошлюбні взаємини; 2) родинне життя; 3) фатальні випадки, життя неповних сімей (вдівство, сирітство, розлучення).

Кожна з вищеназваних груп має свою специфіку, умови і середовище побутування. Нерідко в текстах оповідань співіснують риси різних груп (напр., елементи історичні та суспільно-побутові або ж суспільно-побутові та родинні), але подібний тематичний синтез спостерігається і в інших жанрах фольклору, тому вони класифікуються за домінантною ознакою.

Політична ситуація в країні, початок АТО підштовхнули фольклор до розвитку й наповнили його новими мотивами й темами. Керуючись вище зазначеною класифікацією, є доцільним класифікувати оповіді про АТО і виокремити їхнє тематичне наповнення.

1. *«Одного разу сиділи ми в окопі на вахті, небо чисте, пташки співають, чути й людей було. Сидиш в окопі, жартуєш з хлопцями і через п'ять хвилин починається обстріл. Хвилин десять стріляли гади, а після повна тиша. В той день я втратив свого товариша, його зачепило осколком».* Оповіді бойових дій – ця тематична група вважається найбільшою, що і засвідчують зібрані нами матеріали.

2. *«Що, напевно, найгірше на фронті, окрім куль, так це постійно їсти сухий пайок, або консерви. Тиждень, максимум два і все набридає. То буває як наваримо з хлопцями борщу в здоровенному казані, то аж від душі відлягає, бо окрім того, що смачно поїв, ще й згадав, що ще смачніший борщ варить рідна мати, за яку я тут і стою».* Побутові – побутові оповіді також займають вагоме місце, це оповіді про буденне життя солдатів і людей в зоні АТО в ті проміжки часу, коли затихають кулі над головами.

3. *«Ох, про цих політиків можна говорити довго, а ще більше можна говорити поганого. Останнім часом бурхливо обговорювали безвіз. Скільки ж можна було його чекати, обіцяли зробити його, майже зразу, а вийшло як завжди. І що ще смішніше, нам він тут і не потрібен зовсім».* Суспільно-політичні – оповіді на суспільно-політичну тематику виокремлюються в фольклорі й раніше, зараз же вони доповнюються новими темами, проблемами.

4. *«О так! Є у мене одна смішна розповідь. Збудували ми собі на посту туалет дерев'яний. І одного разу бойовики почали обстріл, ми ж, звичайно, всі по окопам і за укриття, сидимо й чекаємо. Сидіти і перечікувати – все що ми можемо. Після обстрілу перераховуємо своїх, одного не вистачало. Обшукали майже всюди, навіть і подумати не могли, що під час обстрілу він був в туалеті, зляканого ми ледь його звідти витягли. Добре що все обійшлося. І смішно і грішно».* Гумористичні – не на останньому місці знаходяться оповіді гумористичного змісту, за час існування АТО зібрані анекдоти, комічні розповіді солдатів про випадки, які траплялися з ними.

Упродовж п'яти років збирають оповіді про війну та АТО студенти ННІ української філології та соціальних комуніка-

цій Черкаського Національного університету імені Богдана Хмельницького. Предметом нашого дослідження є більше сотні історій про бойові дії в зоні АТО. Проте, на наш погляд, оповідальна складова, що сформувала особливу семантику і символіку, досі не визначалась як самостійна проблема вивчення фольклорного світобачення теми війни в українських народних оповідях. Місце війни у оповідальній фольклористиці розглядають епізодично і лише в контексті загальних засад романтичної творчості. Розмаїта система романтичної оповідальної символіки, що використовує не лише характерні народнопісенні образи, але й генерує власні, імовірно, і є стимулом до постановки питання про ступінь використання військової тематики у процесі оповідального народного творення.

Висновки. Саме тому логічно сформулювати питання щодо причини інтересу вчених до народного творення неказкового жанру на тему війни. Якщо на прикладі оповідей про бойове минуле проводилися дослідження, то огляд і опис оповідей в АТО є новою і актуальною темою. На наш погляд, опрацювання і класифікація цих оповідей є першим ступенем в їх подальшому дослідженні.

Summary. Huntyk Vladyslav. The theme of the war in Ukrainian folk tales. The article analyzes the peculiarities of the stories of the ATO zone. In the course of the analysis, an attempt was made to form the classification of ATO's stories for their thematic content. Reports of fighting – this thematic group is considered the largest, as evidenced by the materials we have collected. Household – everyday stories also occupy a significant place, these are stories about the everyday life of soldiers and people in the ATO zone at the intervals when the balls go down above their heads. Socio-political – narratives on socio-political subjects are singled out in folklore before, but now they are supplemented by new themes, problems. Reports of humorous content, during the existence of ATO collected jokes, comic stories of soldiers that happened to them. A diverse system of romantic narrative symbols, which uses not only characteristic folk-man-made images, but also generates its own, is likely to

stimulate the question of the degree of use of military subjects in the process of narrative folk creation.

Key words: Ukrainian folk tales, АТО, subjects, folklore, classification, non-stylistic genres, stories, thematic principle, research, relevance.

Список використаних джерел

1. Дмитренко М. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / М. Дмитренко. – Київ : Часопис «Народознавство», 2001. – 576 с.
2. Мишанич С. В. Біля джерел народної прози / С. В. Мишанич // Народні оповідання. Українська народна творчість. – Київ : Наукова думка, 1983. – С. 15 – 62.
3. Мишанич С. В. Усні народні оповідання С. В. Мишанич // Народні оповідання. Українська народна творчість. – К. : Наукова думка, 1986. – 327с.
4. Сумила М. Проблемно і фундаментально / М. Сулима // Літ. Україна. – 2004. – 14 жовтня. – № 40. – С.6; Дунаєвська Лідія. Нове ґрунтовне дослідження з історії української фольклористики ХІХ ст. / Л. Дунаєв // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 5. – С.118–119.
5. Наулко В. Думки і спогади про часопис етнографів та фольклористів В. Наулко // Народна творчість та етнографія. – 2000. – №4. – С. 129–130 с.

Одержано редакцією – 04.08.17

Прийнято до публікації – 28.09.17